

2. Левківська Г. П., Сорочинська В. Є., Штифурак В. С. Адаптація першокурсників в умовах вищого навчального закладу : навч. посіб. Київ : НМЦ вищої освіти, 2019. 128 с.

3. Ніколаєнко С. І., Ніколаєнко О. С. Труднощі навчання у вищому навчальному закладі та шляхи прискорення адаптації студентів до них. *Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору*: тематичний випуск. Київ, 2010. Додат. 4. Том 7 (25). С. 288–294.

4. Соціально-педагогічна та психологічна допомога сім'ям з дітьми в період військового конфлікту: навч.-метод. посіб. Київ : Агентство «Україна», 2015. 176 с.

Лаврик Наталія Вікторівна

здобувач вищої освіти

другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

Науковий керівник:

Агарков Олег Анатолійович

доктор політичних наук, професор,

професор кафедри психології

Дніпровського гуманітарного університету

ДОСЛІДЖЕННЯ КОМУНІКАЦІЙНОГО КОМПОНЕНТУ В ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Важливість інтерактивної сторони спілкування призвела до того, що в психології існує особливий напрямок, що розглядає взаємодію як вихідний пункт соціально-психологічного аналізу. Цей напрямок пов'язаний з ім'ям Дж. Міда, який дав цьому напрямку назву – «символічний інтеракціонізм». З'ясовуючи соціальну природу людського «Я», Дж. Мід за У. Джеймсом дійшов висновку, що взаємодія грає вирішальну роль у формуванні «Self». Дж. Мід також використав ідею Ч. Кулі про так зване «дзеркальне Я», де особистість розуміється, як сума психічних реакцій людини на думку інших.

Формування «Self» дійсно відбувається в ситуаціях взаємодії, тому що в цих ситуаціях формується і стає особистістю, усвідомлює себе, не просто дивлячись на інших, але діє спираючись на дії інших. Моделлю таких ситуацій є гра. У грі людина вибирає так звану значимого іншого і керується тим, як він чи вона сприймається цим «значним іншим». Відповідно до цього людина формує уявлення про себе, своє «Self». Слідом за У. Джеймсом Дж. Мід поділяє «Self» на дві складові (через брак адекватних українських термінів слід зберігати їхні англійські назви), «I» та «Me». «I» – імпульсивна творча сторона «Self», негайна реакція на вимогу ситуації; «Me» – це відображення «Self», якась норма, що регулює дії «Self» на користь інших, це засвоєння

особистістю установок, що складаються в ситуації взаємодії і вимагають відповідність їм. Постійна рефлексія «І» з «Ме» необхідна зрілій людині, бо саме вона сприяє адекватному сприйняттю людиною самого себе та своїх дій.

Отже, центральна ідея інтеракціоністської концепції у тому, що особистість формується у взаємодії з іншими особистостями, а механізм цього процесу полягає у встановленні контролю за діями людини шляхом сприйняття, яке інші мають неї або неї. Незважаючи на важливість постановки такої проблеми, теорія Дж. Міда містить значні недоліки. Головних із них два. По-перше, у ній робиться непропорційний акцент на ролі символів. Вся схема взаємодії, викладена вище, визначається системою символів, тобто поведінка людини в ситуаціях взаємодії зрештою обумовлена символічною інтерпретацією цих ситуацій. Людина представлена як істота, що населяє світ символів, включена до іконічних ситуацій. І хоча з цим твердженням до певної міри можна погодитися, оскільки певною мірою суспільство дійсно регулює дії індивідів за допомогою символів, категоричний підхід Дж. Міда призводить до того, що сукупність соціальних відносин та культури зводиться до символів.

Звідси випливає другий важливий прорахунок концепції символічного інтеракціонізму – інтерактивна сторона спілкування і тут відривається від змісту діяльності, внаслідок чого багатство макросоціальних відносин індивіда фактично ігнорується. Єдиним "представником" суспільних відносин залишаються відносини безпосередньої взаємодії. Оскільки символ залишається "останньою" соціальною детермінантою взаємодії, залишається лише опис цього поля взаємодій достатнього для аналізу, без залучення широких соціальних зв'язків, усередині яких відбувається цей акт взаємодії. Відбувається певна «замикання» взаємодії у цю групу. Звичайно, символічний інтеракціонізм гостріше, ніж багато інших напрямів у психології, поставив питання про соціальні детермінанти взаємодії та її роль у формуванні особистості. Слабкість концепції символічного інтеракціонізму у тому, що вона принципово не розрізняє дві сторони спілкування, такі як обмін інформацією та організація спільної діяльності. Невипадково багато прихильників цієї школи вживають слова «спілкування» і «взаємодія» як синоніми [4].

Не виключаючи можливості застосування деяких положень теорії інформації при описі комунікативної сторони спілкування, необхідно чітко розставити всі акценти та виявити специфіку в процесі обміну інформацією, коли він відбувається у випадки спілкування. По-перше, комунікацію не можна розглядати просто як відправлення інформації передавальною системою або іншою системою, тому що, на відміну від простого «руху інформації» між двома пристроями, ми маємо тут справу зі ставленням двох індивідуумів, кожен з яких є активним суб'єктом: їхнє взаємне інформування передбачає встановлення спільної діяльності. Це означає, що кожен учасник комунікативного процесу передбачає активність іншого партнера, він не може розглядати лише як об'єкт.

Інший учасник також сприймається як суб'єкт, отже, при пересиланні йому інформації потрібно орієнтуватися нього, тобто аналізувати його мотиви, цілі, установки (крім, звичайно, аналізу власних цілей, мотивів, установок), «звертатися» до нього. Схематично комунікацію можна як інтерсуб'єктивний процес. Але в цьому випадку необхідно припустити, що у відповідь на надіслану інформацію буде отримано нову інформацію, що виходить від іншого партнера. У комунікативному процесі, в такий спосіб, відбувається не просто потік інформації, а як мінімум активний обмін інформацією. Головна особливість в специфічному людському обміні інформацією полягає в тому, що тут значущість інформації відіграє особливу роль для кожного учасника комунікації [1], бо люди не просто "обмінюються" нею [3]. Це можливо лише в тому випадку, якщо інформація не просто прийнята, а й зрозуміла та осмислена.

Суть комунікативного процесу полягає як у взаємній передачі, так і у спільному осмисленні предмета. Тому в кожному комунікативному процесі діяльність, спілкування та пізнання фактично дано в єдності. По-друге, характер обміну інформацією між людьми, а не через кібернетичні механізми, визначається тим, що через систему знаків партнери можуть впливати один на одного. Інакше кажучи, спільне використання такого знаку змінює стан учасників процесу комунікації, тобто знак змінює стан учасників комунікативного процесу [3]. Комунікативний вплив, що виникає тут не що інше, як психологічний вплив одного комуніканта на іншого з метою вплинути на його поведінку. Ефективність комунікації вимірюється саме тим, наскільки успішним є цей вплив. Це означає, що з обміну інформацією змінюється сам тип відносин, що склалися між комунікаторами.

Нічого подібного не відбувається у «чисто» інформаційних процесах. По-третє, комунікативний вплив в результаті обміну інформацією можливий лише за наявності у особи, яка надсилає інформацію (комунікатора), та особи, яка отримує її (одержувача), загальної або подібної системи кодифікації та декодування. У побуті це правило виражається словами: «усі повинні говорити однією мовою». Це особливо важливо, оскільки комунікатор та реципієнт постійно змінюються місцями у процесі комунікації. Будь-який обмін інформацією між ними можливий лише в тому випадку, якщо знаки та, що важливіше, пов'язані з ними значення відомі всім учасникам комунікативного процесу. Тільки через ухвалення загальної системи смислів партнери зможуть зрозуміти одне одного. Для опису цієї ситуації психологія запозичує з мовознавства термін «тезаурус», що означає загальну систему значень, яку приймають всі члени групи. Але справа в тому, що навіть знаючи значення тих самих слів, люди можуть не розуміти їх так само: соціальні, політичні, вікові відмінності можуть бути причиною цього. Ще Л.С. Виготський зазначав, що думка ніколи не дорівнює прямому значенню слів. Тому у комунікаторів мають бути не лише ідентичні лексичний та синтаксичний устрій – у разі звукової мови, а й однакове розуміння ситуації спілкування [2].

Нарешті, по-четверте, у спілкуванні людей можуть виникати вельми специфічні комунікативні бар'єри у відносинах. Схематично спілкування може бути представлено як інтерсуб'єктивний процес. Але в цьому випадку необхідно припустити, що у відповідь на відправлену інформацію буде отримано нову інформацію, яка надійшла від іншого партнера. Таким чином, у комунікативному процесі відбувається не просто потік інформації, а принаймні активний обмін інформацією. Основна «добавка» у специфічно людському обміні інформацією полягає в тому, що тут значущість інформації відіграє особливу роль для кожного учасника спілкування [1], адже люди не просто «обмінюються» інформацією [3]. Це можливо лише в тому випадку, якщо інформація не просто прийнята, а й зрозуміла та осмислена. Сутністю комунікативного процесу не просто отримання взаємної інформації, а й спільне осмислення предмета.

Комунікативний бар'єр не пов'язані з вразливістю у якомусь каналі зв'язку, чи з помилками кодування і декодування, але залежить від соціального чи психологічного характеру. З одного боку, ці бар'єри можуть виникати через нерозуміння ситуації спілкування, викликані не просто різною мовою, якою розмовляють учасники комунікативного процесу, а глибшими відмінностями, що існують між партнерами. Вони можуть включати соціальні, політичні, релігійні та професійні відмінності, які не тільки призводять до різних інтерпретація одних і тих же понять, що використовуються у спілкуванні, а й загалом різним світоглядом, світовідчуттям, світорозумінням.

Такі бар'єри викликані об'єктивними соціальними причинами і приналежністю партнерів зі спілкуванням до різних соціальних груп, які прояв робить особливо явним включення спілкування у ширшу систему соціальних відносин. Комунікативні бар'єри можуть мати і суто психологічний характер. Вони можуть виникати в силу індивідуально-психологічних особливостей комунікантів (наприклад, надмірна сором'язливість в одного з них, скритність в іншого, наявність у учасників комунікації деяких рис, що сприяють психологічним відносинам між ними. Вище перелічені особливості людського спілкування неможливо розглядати його лише з погляду теорії інформації.

Список використаної літератури:

1. Андреева Г. М. Место межличностного восприятия в системе перцептивных процессов и особенностей его содержания. Межличностное восприятие в группе ; под ред. Г. М. Андреевой, А. И. Донцова). Москва : МГУ, 1981. 295 с.
2. Психологія людини: Л. С. Виготський та сучасна наука : зб. стат. за ред. М. В. Папучі. Вип. 2–3. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2020. 419 с.
3. Леонтьев А. Н. Проблемы развития психики : монограф. 3-е изд. Москва : Изд-во Моск. ун-та, 1972. 576 с.
4. Shibutani T. *Society and personality: An interactionist approach to social psychology*. Prentice-Hall, Inc. 1961. P. 3–27.